

Zo ging dat ...

... in Hasselt op 23 augustus 1831: twee Franse genieofficieren over de Hasseltse stadswallen

België was nog geen jaar een onafhankelijke staat, toen een Nederlands leger ons land op 2 augustus 1831 binnenviel. Nadat het Belgisch leger in de eerste helft van augustus 1831 enkele zware nederlagen tegen het leger van koning Willem I te verwerken gekregen had, maakte de Franse overheid de Nederlandse koning gauw duidelijk dat hij zijn punt gemaakt had, en dat hij er niet aan moest denken België weer bij zijn koninkrijk te voegen. Om duidelijk te maken dat Frankrijk niet van plan was toe te laten dat de Nederlandse koning zich weer van België meester zou maken, trok een grote Franse troepenmacht ons land uit het zuiden binnen. Internationale bemiddeling leidde er toe dat de Nederlandse en Belgische overheden op 12 augustus een wapenstilstand sloten, en op 20 augustus verlieten de laatste eenheden van het Nederlandse veldleger ons land weer. Het Franse leger had meer tijd nodig om ons land weer te verlaten ...

Terwijl zij in België waren, verdeden de Franse militairen hun tijd niet. Eén van hen was geniekapitein Alphons Bodson de Noirfontaine, die een tijdlang in Hasselt een onderkomen vond. Hij maakte van de gelegenheid gebruik om een grondig onderzoek uit te voeren naar de staat van de verdedigingswer-

ken van Hasselt, en om te kijken naar de rol die de stad zou kunnen spelen in een eventueel toekomstig militair conflict. Op 23 augustus 1831 verzamelde hij zijn bevindingen in een verslag, dat hij illustreerde met een plan van de stad (illustratie 1). Meteen voegde hij enkele suggesties toe om de stad beter verdedigbaar te maken. Zijn collega, luitenant Francart, tekende ondertussen de stadspoorten, en rondde op 31 december 1831 een verslag af over de rol die een onderwaterzetting van de beemden bij Hasselt voor de verdediging van de stad kon betekenen¹.

Kapitein Bodson de Noirfontaine wees er in zijn verslag op dat vooral de strategische ligging van Hasselt het Demerstadje in militair opzicht belangrijk maakte. Hasselt lag volgens de genieofficier op een knooppunt van in militair opzicht belangrijke routes: op de weg van Antwerpen naar Maastricht, op de route die het Nederlandse leger genomen had om Limburg binnen te vallen, en op de route van 's-Hertogenbosch naar Maastricht. Een sterk garnizoen in Hasselt zou volgens de Franse officier een belangrijke stoorzender kunnen zijn voor vijandelijk militair verkeer in deze streek. Bovendien was Hasselt nu de facto een grensstad geworden, zo oordeelde hij, waar in de toekomst

¹ De verslagen en plannen van Bodson de Noirfontaine en van Francart worden nu in het archief van het Franse ministerie van landsverdediging in Vincennes bewaard. Het kan er aangevraagd worden als dossier I VM 142.

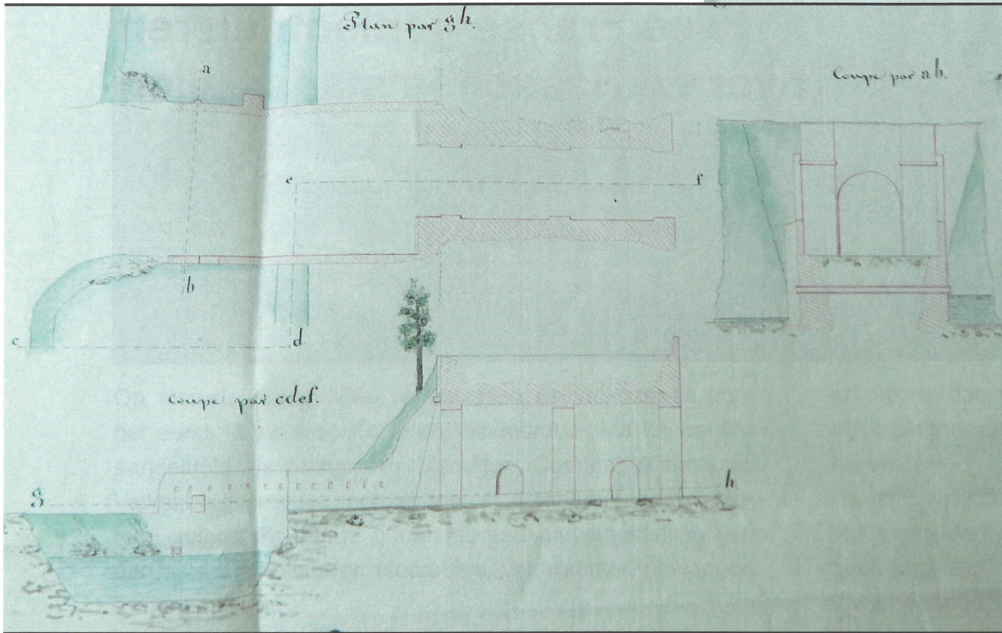

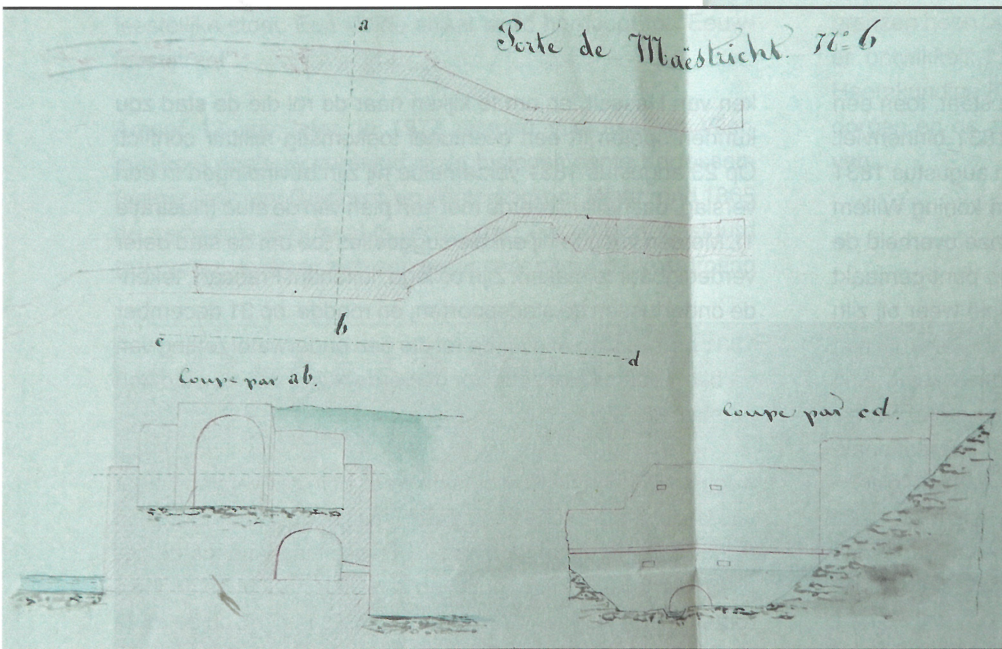
Reconnaissance d'Hasselt

1831

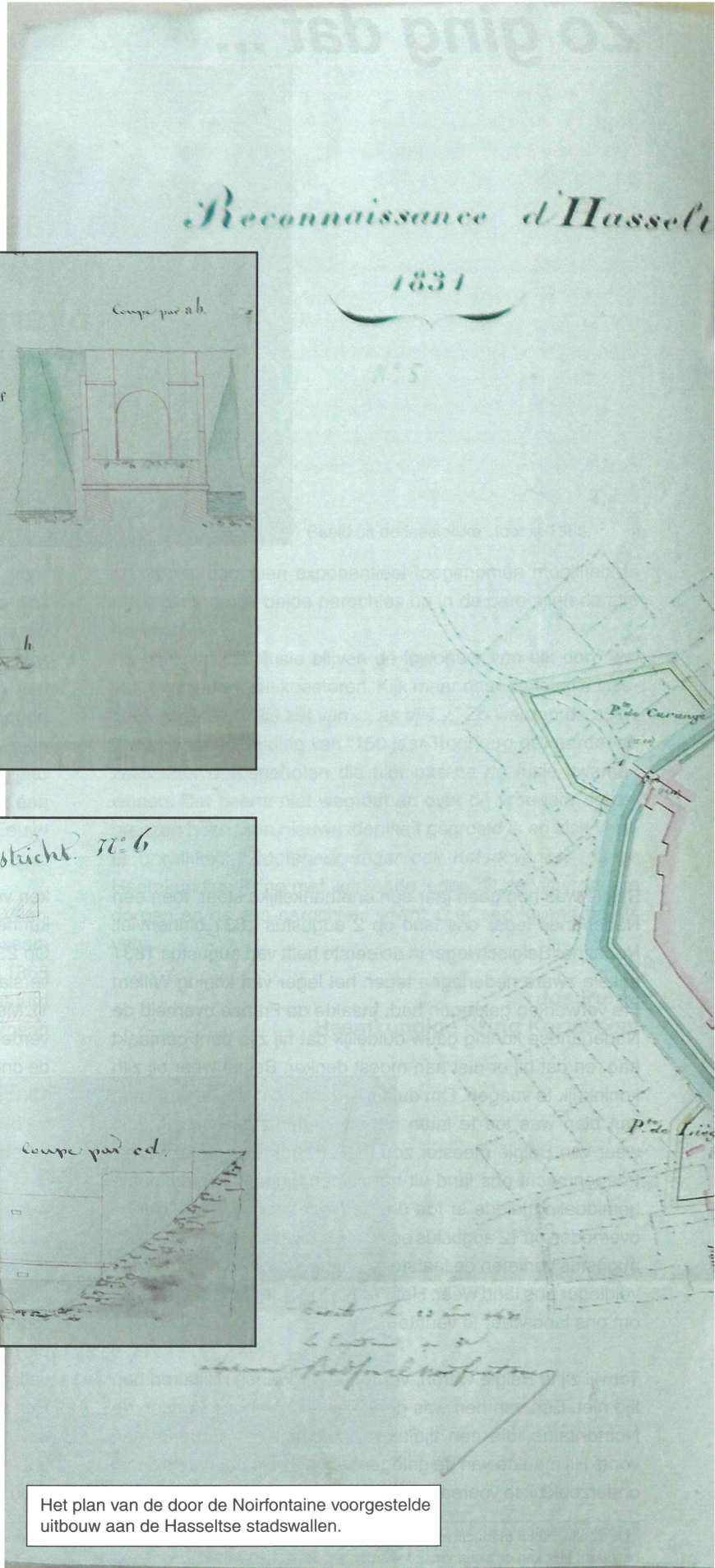
N° 5

De Kuringerpoort in 1831, door luitenant Francart.

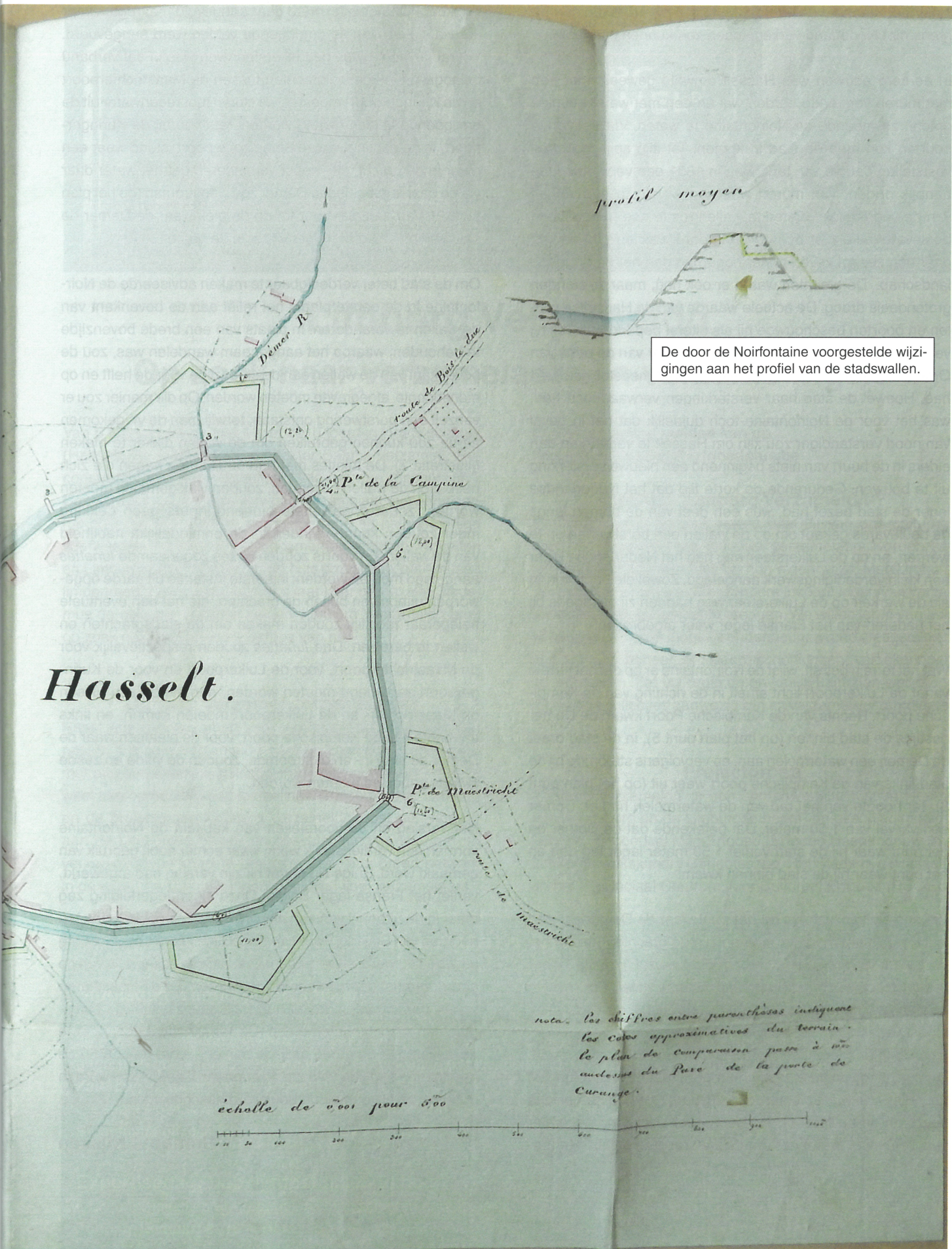
De Maastrichterpoort in 1831, door luitenant Francart.

Het plan van de door de Noirfontaine voorgestelde uitbouw aan de Hasseltse stadswallen.

De door de Noirfontaine voorgestelde wijzigingen aan het profiel van de stadswallen.

zeker een eenheid gelegerd zou moeten worden die aan de grens met Nederland verkenningen zou kunnen uitvoeren.

In eerdere eeuwen was Hasselt omweld geweest met een met muren versterkte aarden wal en een met water gevulde gracht, zo meende de Noirfontaine te weten. Via versterkte poorten kon men de stad in komen. Tot zijn spijt moest hij vaststellen dat die versterkingen in 1831 een verwaarloosde aanblik boden. Van muren was nog weinig te merken en van de voormalige versterkte wallen restte nog "une espèce boulevard", die met bomen afgeboord was en die hier en daar nog zes tot zeven meter hoger lag dan het omringende landschap. De grachten waren er ook nog, maar zij stonden grotendeels droog. De actuele waarde van de Hasseltse wallen en poorten beschouwde hij als uiterst beperkt, waarbij hij verwees naar het gemak waarmee het leger van de prins van Oranje zich eerder die maand van de stad meester gemaakt had. Hoewel de stad haar versterkingen verwaarloosd had, was het voor de Noirfontaine toch duidelijk dat het in geval van nood verstandiger zou zijn om Hasselt te versterken dan elders in de buurt van niets beginnend een nieuwe versterking uit te bouwen. Gedurende de korte tijd dat het Nederlandse leger de stad bezet had, was een deel van de bomen langs de boulevards gekapt om op de wallen een borstwering op te werpen, en op de Luikersteenweg had het Nederlandse leger een klein verdedigingswerk aangelegd. Zowel die borstwering als de werken op de Luikersteenweg hadden zij overigens bij het naderen van het Franse leger weer afgebroken.

Wat het terrein betreft, wijst de Noirfontaine er op dat het terrein vanaf de Luikerpoort licht afhelt in de richting van de Kempische poort. Rechts van de Kempische Poort kwam de Demer destijds de stad binnen (op het plan punt 5), in de stad dreef de Demer een watermolen aan, en vervolgens stroomde hij de stad links van de Kempische poort weer uit (op het plan punt 3). Ter hoogte van het rad van de watermolen had de Demer een verval van 1,50 meter. Dat betekende dat de Demer op het punt waar hij de stad verliet 1,50 meter lager lag dan op het punt waar hij de stad binnen kwam.

Via een sluizensysteem op het punt waar de Demer de stad inkomt, zou het mogelijk moeten zijn de grachten tussen het punt waar hij binnen komt en het punt waar hij de stad weer verlaat, tot op een hoogte van twee meter te vullen. Een muur in de gracht ter hoogte van de plek waar de Demer de stad verliet, moest verhinderen dat het grachtenwater daar in de lager gelegen Demer zou wegstromen. De Demer vulde ook de gracht in de richting van de Maastrichterpoort, maar ten gevolge van het reliëf – de Maastrichterpoort lag hoger dan de Kempische poort, en de Luikerpoort lag nog hoger - volstond het water van de Demer niet meer om de walgracht te vullen. Het be-

schikbare Demerwater werd daar aangevuld met regenwater dat via sloten van de omringende velden werd aangevoerd. Vooral de sloot langs de Luikersteenweg was in dat verband belangrijk. Ook de walgrachten tussen de Maastrichterpoort en de Kuringerpoort moesten via sloten met regenwater uit de omliggende velden gevuld worden. Iets voorbij de Kuringerpoort, in de richting van de Kempische poort, stond weer een muur in de gracht, die moest verhinderen dat het water daar via de daar lager gelegen Demer zou wegstromen (op het plan punt 2). Van aan die muur tot op de plek waar de Demer de stad verliet, stond er amper water in de gracht.

Om de stad beter verdedigbaar te maken adviseerde de Noirfontaine in de eerste plaats het reliëf aan de bovenkant van de wallen te veranderen. In plaats van een brede bovenzijde te behouden, waarop het aangenaam wandelen was, zou de bovenkant van de wallen aan de stadszijde voor de helft en op manshoogte afgegraven moeten worden. Op die manier zou er vanzelf een borstwering ontstaan, terwijl men de vrijgekomen aarde zou kunnen gebruiken om de wallen dikker te maken (illustratie 2). De tuintjes met hun struiken en hagen die zich net buiten de wallen bevonden, zouden vlak gemaakt moeten worden, zodat ongewenste binnendringers geen dekking meer zouden kunnen vinden in de onmiddellijke nabijheid van de wallen. En voorts zouden er zes zogenaamde *lunettes* aangelegd moeten worden: in eerste instantie uit aarde opgeworpen uitbouwen buiten de grachten, die het een eventuele belegeraar moeilijk zouden maken om de stadsgrachten en wallen te bereiken. Drie *lunettes* zouden respectievelijk voor de Maastrichterpoort, voor de Luikerpoort en voor de Kuringerpoort aangelegd moeten worden, een vierde zou tussen de Maastrichter- en de Luikerpoort moeten komen, en links en rechts van de Kempische poort, voor de plaatsen waar de Demer de stad in- en uitstroomde, zouden de vijfde en zesde *lunette* gebouwd moeten worden.

Het verslag en de voorstellen van kapitein de Noirfontaine vormen een verdienstelijk werk, waar echter nooit gebruik van gemaakt werd. Enige tijd nadat hij zijn verslag had afgewerkt, verliet het Franse leger België. Onze eigen legerleiding zag meer in de uitbouw van een nieuw legerkamp op de heide ten noorden van Beverlo, waar vanaf 1835 het latere Leopoldsburg uitgebouwd werd, en van waaruit "de actieve observatie van de noordergrens" georganiseerd zou worden. En de Hasselaren waren ook tevreden dat zij hun fruitbomen buiten de stadsgrachten mochten laten staan. Op termijn slaagden zij er in de wallen met de grond gelijk te maken, zodat rond 1850 de herinnering aan hun "espèce de boulevard" gewist kon worden door wat zij als een echte boulevard beschouwden.

Rombout Nijssen

